

Likestillings- og
diskrimineringsombudet

Vår ref.:
11/816- 34

Dato:
30.03.2012

Eksamen i juss ikke diskriminerende for student med dysleksi

En jusstudent klagde et universitet inn for Likestillings- og diskrimineringsombudet. Bakgrunnen for klagen var at klageren, som har dysleksi, mente universitetet ikke hadde tilrettelagt for henne ved at hun ikke fikk avholde eksamen som hjemmeeksamen i stedet for skoleeksamen.

Ombudet kom til at universitetet ikke hadde brutt til tilretteleggingsplikt etter diskriminerings- og tilgjengelighetslovens § 12.

Ombudet påpekte at det etter lovens forarbeider fremgår at dersom sektormyndighetene har foretatt en vurdering og gitt generelle anbefalinger innenfor sitt ansvarsområde, skal dette normalt tillegges vekt ved vurderingen. I dette tilfellet hadde sektormyndighetene foretatt en vurdering og gitt anbefalinger. Ombudet kunne ikke se at klagenemndas vurdering er fattet på et uriktig eller sviktende grunnlag. Ombudet kunne av denne grunn vanskelig overprøve Tilretteleggingstjenestens faglige kompetanse på dette området.

Ombudet mente videre at det i vurderingen av om C har krav på ytterligere tilrettelegging, burde tillegges vekt at hun ikke har forsøkt å ta eksamen med alle de tilbudte hjelpemidlene. Ombudet hadde dermed ikke grunnlag for å si at tilretteleggingstiltakene er utilstrekkelige.

Klager hra bedt ombudet vurdere omgjøring av saken, og eventuelt oversende den til likestillings- og diskrimineringsnemnda til overprøvelse.

Saksnr: 11/816

Lovgrunnlag: diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 12

Dato for uttalelse: 27. februar 2012

OMBUDETS UTTALELSE

Sakens bakgrunn

A og B klaget 22. juni 2011 Det juridiske fakultet ved Universitetet i X inn for Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) på vegne av C. C studerte på klagetidspunktet juss ved Universitetet. Eksamen ved Det juridiske fakultet ved Universitetet avvikles som skoleeksamen. C har sterk grad av dysleksi, og det blir derfor anført at hun ikke kan vise sine kunnskaper gjennom skoleeksamen. Saken ble behandlet av Universitetet høsten 2010 med tanke på tilrettelegging. Hun ble da innvilget PC med retteprogram, to timers tilleggstid, mulighet for skrivehjelp og opplesning av oppgaven.

C søkte våren 2011 om ytterligere tilrettelegging i form av hjemmeeksamen med påfølgende muntlig eksamen. Søknaden ble avslått av Det juridiske fakultet den 28. februar 2011, men C ble tilbudt bruk av diktafon i tillegg til de hjelpemidlene og den tilretteleggingen hun allerede hadde fått innvilget. Søknaden ble påklaget til universitetets klagenemnd, som i sitt vedtak av 22. juni 2011 opprettholdt fakultetets konklusjon.

Partenes syn på saken

A og B, på vegne av C

A og B mener at Det juridiske fakultet ved Universitetet i X ikke har tilrettelagt studiene for C i tilstrekkelig grad. Det fremgår av fremlagte uttalelser fra Master i spesialpedagogikk, ZZ, og allmennlege YY, at en to timers utvidelse av eksamenstiden ikke er tilstrekkelig for at C skal få vist sin juridiske kompetanse. Den øvrige tilretteleggingen fra universitetets side var ikke noe C hadde bedt om.

Universitetet i X har også i en tidligere sak med en student med dysleksi, NN, innvilget bruk av hjemmeeksamen med påfølgende muntlig eksamen. Det at dette ikke ble gjort for C innebærer en usaklig forskjellsbehandling av henne.

Det juridiske fakultet, Universitetet i X

Det juridiske fakultet ved Universitetet i X viser i sin redegjørelse til at C har fått en omfattende og adekvat tilrettelegging av sin eksamen. Den tilretteleggingen hun har fått er i samsvar med praksis for øvrig ved Universitetet og med anbefalinger fra spesialister ved Tilretteleggingstjenesten. Fakultetet mener det er prinsipielt viktig at alle studenter prøves i den fastsatte eksamensformen for det aktuelle emnet. Hjemmeeksamen brukes ikke som en prøvingsform ved den nåværende studieordningen. Det er fakultetets

oppfatning at en skoleeksamen stiller kandidatene konkurransemessig likere. Ved tidligere hjemmeeksamener har det vært fakultetets erfaring at disse favoriserer studenter med god tilgang til juridisk ekspertise hjemme. En hjemmeeksamen vil uansett gi kandidaten bedre tid til å tenke gjennom sine juridiske resonneringer og mulighet til i prinsippet å konsultere hvem som helst, i tillegg til eventuelle hjelpemidler som ikke er tillatt under skoleeksamen. Fakultetet viser til universitets- og høyskoleloven § 4-3 femte ledd om at en tilrettelegging ikke skal medføre en reduksjon av de faglige krav som stilles til en eksamen på jusstudiet. Tilrettelegging i form av hjemmeeksamen skjer kun i svært sjeldne tilfeller med studenter med så store bevegelseshemninger at de må studere og ta eksamen i sitt eget hjem. Disse studentene vil da få samme eksamensoppgave som andre studenter, og dette vil ikke være en sammenlignbar situasjon med tilfellet i denne saken. Fakultetet påpeker at den tilretteleggingen de allerede har innvilget, vil være samsvarende med den tilretteleggingen C vil kunne forvente i arbeidslivet, og de kan ikke se at det finnes noen andre alternative prøvingsformer som kan gi C en forsvarlig faglig vurdering av hennes juridiske kunnskaper.

Når det gjelder sammenligningen av denne saken med saken til NN, påpeker fakultetet [...] (fjernet for å unngå en indirekte identifisering av vedkommende). Evalueringen av denne hjemmeeksamenen påviste også at denne var vanskelig å sensurere på en god måte grunnet manglende sammenligningsgrunnlag.

Rettslig grunnlag

Ombudet kan gi en uttalelse om et forhold er i strid med diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (dtl) eller ikke, jf. diskrimineringsombudsloven § 3 tredje ledd, jf. § 1 annet ledd nr. 3.

Forbud mot «indirekte diskriminering»

Indirekte diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne er forbudt, jf. diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 4 første ledd. Med indirekte diskriminering menes enhver tilsynelatende nøytral bestemmelse, betingelse, praksis, handling eller unnlattelse som fører til at personer på grunn av nedsatt funksjonsevne stilles dårligere enn andre. Forskjellsbehandling som er nødvendig for å oppnå et saklig formål, og som ikke er uforholdsmessig inngripende overfor den eller dem som forskjellsbehandles, anses ikke som diskriminering etter loven, jf. § 4 fjerde ledd.

Plikt til individuell tilrettelegging

Etter dtl § 12 annet ledd skal skole- og utdanningsinstitusjon foreta «rimelig individuell tilrettelegging av lærested og undervisning for å sikre at elever og studenter med nedsatt funksjonsevne får likeverdige opplærings- og utdanningsmuligheter». Etter bestemmelsens femte ledd innebærer denne plikten ikke tilrettelegging som innebærer en «uforholdsmessig byrde». Plikten til individuell tilrettelegging i dtl § 12 er en presisering av det generelle vernet mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne, slik at brudd på tilretteleggingsplikten anses å utgjøre diskriminering, jf. dtl § 12 sjette ledd.

Av forarbeidene, ot.prp. nr. 44 for 2007-2008 s. 185, følger det at dtl § 12 annet ledd ikke stiller større krav til individuell tilrettelegging enn det som følger av universitets- og høyskoleloven (univl) § 4-3 femte ledd. Denne bestemmelsen sier følgende: «*Institusjonen skal, så langt det er mulig og rimelig, legge studiesituasjonen til rette for studenter med særskilte behov. Tilretteleggingen må ikke føre til en reduksjon av de faglige krav som stilles ved det enkelte studium.*»

Ombudets vurdering

Innledningsvis vil ombudet peke på at det ikke er omstridt at C har «nedsatt funksjonsevne» i lovens forstand. Det er videre enighet om at hun har behov for tilrettelegging i forbindelse med eksamen.

Ombudet vil videre påpeke at utdanning, også høyere utdanning, er en grunnleggende rettighet i det norske samfunnet. Dette fremgår blant annet at FNs konvensjon for økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter, artikkel 13. Artikkel 13 nr. 2 bokstav b oppstiller i norsk oversettelse at høyere utdanning «skal på grunnlag av dyktighet gjøres like tilgjengelig for alle, og dette skal gjennomføres ved alle egnede midler».

I tillegg til dette fremgår retten til utdanning av FNs konvensjon for rettigheter til mennesker med nedsatt funksjonsevne (Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD), artikkel 24. Denne artikkelen påpeker at «States Parties recognize the right of persons with disabilities to education. (...) In realizing this right, States Parties shall ensure that persons with disabilities are able to access general tertiary education, vocational training, adult education and lifelong learning without discrimination and on an equal basis with others.». Konvensjonen er signert av Norge (30. mars 2007), men er ennå ikke

ratifisert. De forpliktelsene som påhviler partene til konvensjonen kan dermed ikke påberopes overfor Norge. Ved å undertegne konvensjonen har imidlertid Norge som stat forpliktet seg til ikke å handle i strid med konvensjonens formål, jf. Wienkonvensjonen om traktatretten artikkel 18.

Det er opp til Universitetet i X å selv bestemme sin eksamensform. Det juridiske fakultetet har valgt å gjennomføre eksamener ved juridisk fakultet som skoleeksamen.

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven har som formål « å ... sikre like muligheter og rettigheter til samfunnsdeltakelse for alle, uavhengig av funksjonsevne», jf. § 1. Ombudet legger til grunn at eksamensformen slik den i dag praktiseres på Det juridiske fakultet, medfører at C har dårligere forutsetninger enn andre studenter til å gjennomføre eksamen på grunn av diagnosen dysleksi. Hun vil, i motsetning til andre studenter, måtte bruke lang tid på å lese eksamensteksten, og hun vil derfor ha mindre tid til selve oppgaveløsningen. Hun bruker dessuten lenger tid enn andre på skriftlig fremstilling.

For å bøte på dette har universitetet en plikt til å tilrettelegge for C etter dtl § 12 annet ledd, jf. univl § 4-3 femte ledd. Verken dtl § 12 annet ledd («lærested og undervisning») eller universitets- og høyskoleloven § 4-3 femte ledd («studiesituasjonen») viser eksplisitt til tilrettelegging av eksamen. Universitets- og høyskoleloven § 3-9 første ledd påpeker likevel at «universiteter og høyskoler skal sørge for at kandidatenes kunnskaper og ferdigheter blir prøvet og vurdert på en upartisk og faglig betryggende måte.» Ut fra dette er legger ombudet til grunn at tilretteleggingsplikten etter dtl § 12 annet ledd og univl § 4-3 femte ledd også omfatter tilrettelegging av eksamen.

Universitetet v/det juridiske fakultet har tilrettelagt for C i eksamenssituasjonen, jf. gjengivelsen av tilretteleggingstiltakene over. Spørsmålet for ombudet er om universitetet har diskriminert C ved ikke å ha tilrettelagt for henne i tilstrekkelig grad, jf. dtl § 12.

Som nevnt over er det «rimelig» individuell tilrettelegging av eksamen en student kan kreve. Spørsmålet blir derfor om den tilretteleggingen Universitetet allerede har tilbudt C er «rimelig», eller om hun kan kreve en ytterligere tilrettelegging. Universitetet har opplyst at den vanlige praksisen for tilrettelegging for studenter med dysleksi, er å innvilge PC med retteprogram og en time lengre tid. Spørsmålet for ombudet er om dette er tilstrekkelig

tilrettelegging. Hvis dette ikke er tilfelle, vil universitetet ha brutt sin tilretteleggingsplikt etter lovens § 12 annet ledd, noe som da innebærer diskriminering, jf. bestemmelsens siste ledd.

Det er i utgangspunktet C som har bevisbyrden for at den tilretteleggingen hun har blitt tilbudt, ikke er rimelig, jf. diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 13. Det er derfor hun som innledningsvis må peke på omstendigheter som «gir grunn til å tro» at den tilretteleggingen universitetet har foretatt ikke er tilstrekkelig for henne.

Av attest av 18. november 2010 fra ZZ, master i pedagogikk, fremgår det at C har evner til å ta inn og bearbeide kunnskap, men at hun har behov for tilrettelegging når hun skal lese og skrive. På bakgrunn av denne attesten og annen dokumentasjon, har C blitt innvilget PC med retteprogram, to timers tilleggstid, mulighet for skrivehjelp, opplesning av oppgaven og bruk av diktafon. Dette har blitt tilbudt gjennom en gjennomgang av saken av Tilretteleggingstjenesten ved Universitetet i samråd med eksterne logopeder. Universitetets klagenemnd har stilt seg bak denne vurderingen.

Av lovens forarbeider, ot.prp. nr. 44 for 2007-2008 s. 182, fremgår følgende:

«Dersom sektormyndighetene har foretatt en vurdering og gitt generelle anbefalinger innenfor sitt ansvarsområde, skal dette normalt tillegges vekt ved vurderingen. Blir slike anbefalinger fulgt, har den ansvarlige for tilretteleggingen normalt oppfylt sine forpliktelser. Det skal derfor mye til før et krav om ytterligere tilrettelegging kan føre frem, med mindre det dreier seg om tilretteleggingsbehov som sektormyndighetene ikke har vurdert. For eksempel kan Universitets- og høyskolerådet foreta en grundig vurdering av tilretteleggingstiltak for å gjøre undervisningen tilgjengelig, samt innhente uttalelser både fra de berørte organisasjoner og ombudet, og deretter utarbeide konkrete anbefalinger. Undervisningssteder som følger disse anbefalingene har da som hovedregel oppfylt sin tilretteleggingsplikt.»

I dette tilfellet har sektormyndighetene foretatt en vurdering og gitt anbefalinger gjennom Tilretteleggingstjenesten, som er blitt fulgt av Universitetets klagenemnd. Ombudet kan ikke se at klagenemndas vurdering er fattet på et uriktig eller sviktende grunnlag. Ombudet kan av denne grunn vanskelig overprøve Tilretteleggingstjenestens faglige kompetanse på dette området.

Ombudet mener at det i vurderingen av om C har krav på ytterligere tilrettelegging, bør tillegges vekt at hun ikke har forsøkt å ta eksamen med alle de tilbudte hjelpemidlene, herunder skrivhjelp og diktafon. Selv om det endelige vedtaket fra klagenemnda kom kort tid før eksamen våren 2011, ville hun i alle tilfeller hatt mulighet til å prøve å ta eksamen med alle de tilbudte hjelpemidlene høsten 2011. Ombudet har dermed ikke grunnlag for å si at tilretteleggingstiltakene er utilstrekkelige. Ombudet har sett hen til uttalelsen fra allmennlege YY av 11. januar 2011, som viser til at to timers ekstra tid ikke er tilstrekkelig. Attesten er imidlertid ikke nærmere begrunnet, og inneholder heller ikke en vurdering av effekten av de øvrige hjelpemidlene universitetet har tilbudt.

Av de grunnene som er nevnt overfor, kan ikke ombudet se at C har pekt på omstendigheter som «gir grunn til å tro» at den tilretteleggingen som Universitetet har foretatt overfor henne ikke er rimelig. Det at C ikke selv anser denne tilretteleggingen som tilstrekkelig, og ønsker hjemmeeksamen i stedet, kan ikke i seg selv være et avgjørende moment.

Ombudet forutsetter at C vil ha mulighet til å gjøre seg kjent med de innvilgede hjelpemidlene og hvordan de brukes i god tid før eksamensdagen.

På spørsmålet om dette medfører en usaklig forskjellsbehandling av C i forhold til NN, påpeker ombudet [...]. Ombudet bemerker uansett at vi ikke har kompetanse til å vurdere om Universitetets vedtak innebærer en usaklig forskjellsbehandling av C i forhold til NN.

Konklusjon

Det juridiske fakultet ved Universitetet i X har ikke brutt sin plikt til individuell tilrettelegging etter diskriminerings- og tilgjengelighetsloven § 12 annet ledd i forbindelse med eksamen for C.

Oslo, 27. februar 2012

Sunniva Ørstavik
likestillings- og diskrimineringsombud